

ЎЗБЕК ЛИБОСЛАРИ НОМЛАРИ ХИНДИЙ ТАРЖИМАДА

ХОДЖАЕВА НИЛУФАР

Ўқитувчи, ТошДШИ

Аннотация. Мазкур мақола таржимашуносликнинг долзарб масалаларидан бири бўлган миллий хос сўзларни таржима қилиш муаммосига бағишланган. Мазкур муаммони ўзбек адабиёти дурдоналарининг ҳиндча таржималари мисолида таҳлил қилиб, хусусан, ўзбек миллий либос номларининг ҳиндий тилга таржимаси ўрганилган. Мақолада таржима жараёнида қўлланган усулларга алоҳида эътибор қаратилган.

Таянч сўз ва иборалар: миллий хос сўзлар, таржима, либос, миллийлик, реалия, транслитерация, аналогия, эквивалент.

Аннотация. Настоящая статья посвящена одной из актуальных проблем переводоведения – проблеме перевода реалий. Данная статья исследует проблему на материале переводов жемчужин узбекской литературы на хинди, в частности подробно рассмотрен перевод наименований узбекской национальной одежды, дана оценка мастерству переводчика. В статье особое внимание уделено методам перевода реалий.

Опорные слова и выражения: реалия, перевод, одежда, национальный колорит, транслитерация, аналогия, эквивалент.

Abstract: This paper is devoted to the translation problems of realias. Paper analyses Hindi translation of the masterpieces of Uzbek literature. In particular, it is translation of the Uzbek national garments' denomination and estimated the translator's skill. Special attention paid to the translation methods.

Keywords and expressions: realia, translation, garment, national singularity, transliteration, analogy, equivalent.

Бадиий асарларни бир тилдан иккинчи тилга ўгиришнинг ўзига яраша мураккабликлари мавжуд бўлиб, улардан бири миллий хос сўзларни таржима қилиш масаласидир. Миллий хос сўзларни бадиий таржимада адекват талқин этиш таржима амалиётининг ўта мураккаб ва шу билан бирга, жуда масъулиятли масалаларидан ҳисобланади.

Ўзбек адабиёти намуналарини Шарқ тилларига таржима қилиш анъанаси кенг қўламда амалга оширилмаган. Бироқ таржима амалиётида ўзбек маданиятини ўзида акс эттирган санокли асарлар Шарқ тилларига, хусусан, ҳиндий тилига О. Ёқубовнинг “Улуғбек хазинаси” ва П. Қодировнинг “Юлдузли тунлар” романлари таржима қилингани аниқланди.

Ўзбек асарларининг ҳиндий тилидаги таржимасида, авваломбор, ўзбек миллатининг миллий-маданий хусусиятларини ифода этувчи омиллардан либос номларининг таржимаси яққол кўзга ташланади.

Таржимашунос олим Қудрат Мусаев таъкидлашича: “Хос сўзларни она тилига ўгиришда, аввало, уларнинг муайян контекстларда ўтаб келаётган ахборий ва услубий вазифаларини аниқлаш, сўнгра таржима тилида уларга ҳар жиҳатдан мос, айти пайтда шу тил меъёри ва маданияти даражасидаги лисоний воситалар танлаш зарурати туғилади”¹.

¹ Мусаев Қ. Таржима назарияси асослари. –Т.: Фан, 2008. 92-б.

“Улуғбек хазинаси” романида берилган тақя, дастор, салла, бўрк, нимча, чакмон, тўн, пўстин, маҳси, кавуш каби либос номларини ўзбекчадан ҳиндийга таржима қилинишида қуйидагиларни кузатиш мумкин.

“Али Кушчи қора духоба тақясининг устидан мударра дасторини ўради, эгнига енгсиз кимхоб нимчасини, унинг устидан оқ чакмонини кийди-да, тик зиналардан юқори-га чиқа бошлади”².

आली कुश्ची ने मखमल की काली टोपी के ऊपर मुदरिसौवाला अमामा बांधा, जरी की वास्कट पहनी और कंधों पर ऊंट के ऊन से बना सफेद चकमान डाल दिया।³.

Жумладаги тақя сўзи ҳиндий тилига टोपी [to'pi] тарзида таржима қилинган. Ўзбек тилида “тақя сидирға матодан тайёрланган гулсиз дўппи”⁴ бўлиб, бош кийимнинг бир турини

² Ёқубов О. Улуғбек хазинаси. – Т.: Ғ.Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1994. 5-б.

³ उलूग बेक की धरोहर (अनुवादक – सुधीर कुमार माथुर), रादुगा प्रकाशन, ताशकन्द १९८३ प. ६

⁴ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2-жилд. / Ақобиров С. Ф., Аликулов Т. А., Маъруфов З. М. ва Маъруфов М. таҳрири остида. – М.: Рус тили, 1981. 148-б.

англатади. Ҳиндча таржимадаги टोपी¹ [to'pi] сўзи эса *दुपट्टी* маъноси билан бирга *бош кийим, шапка, қалпоқ* ва ҳоказо маъноларни ифода қилади. Ўзбекчада *тақя* сўзининг миллий ҳамда тарихий бўёғи мавжуд бўлиб, Ҳиндийдаги таржимада эса टोपी [to'pi] сўзининг қўлланилиши ўзбек миллий ва тарихий колоритини тўлиқ етказиб бера олмаган.

Дастор бош кийими Ҳиндий тилга अमामा [amama] тарзида ўғирилган бўлиб, ўзбек тилида *дастор*² *салла* сўзига тенг. अमामा³ [amama] арабча сўз бўлиб, Ҳиндий ва ўзбек тилларига ўзлашган. *Амома* сўзи ҳар икки тилда ҳам *салла* деган маънони билдиради. Миллий тушунчаларни ифода этадиган хос сўзларнинг айримлари аслиятга мансуб бўлган тилдан ташқари, яна қатор халқларда ҳам учраши, шунингдек, таржима қилинган тилнинг ҳам таркибий қисми ҳисобланиши мумкин. Бундай сўзлар ҳудуд, турмуш-шароит жиҳатларидан бир-бирига яқин, доимий муносабат ва мулоқотда бўлиб турадиган халқларда кўпроқ учрайди. Ҳиндий тилида पगड़ी [pagri] сўзи ҳам мавжуд бўлиб, *салла* сўзининг айнан таржимасидир. Бироқ таржимон पगड़ी [pagri] сўзини танламай, арабчадан ўзлашган अमामा [amama] сўзини танлашда динлараро яқинлик ва ўхшашликни ҳисобга олган. Миллий бош кийимлардан *бўрк*⁴ сўзи Ҳиндчага कनटोपी⁵ [kantopi] шаклида таржима қилинган бўлиб, ўзбек тилида “*бўрк – кишки қалпоқ, телпак*”⁶ маъносини англатади. कनटोपी [kantopi] сўзи “*қулоқли қалпоқ*” маъносини англатишини ҳисобга

олсак, *бўрк* сўзига муқобил ҳисобланади. Юқорида келтирилган бош кийимлари номлари таржимаси асосан муқобил вариант воситасида таржима қилинган.

Либослар номи таржимаси таҳлили жараёнида транслитерация усулидан фойдаланилгани кузатилди. Мисол учун, *чакмон* сўзи Ҳиндий тилига ऊंट के उन से बना चकमान [unt ke un se bana chakman], яъни “*туя жунидан тўқилган чакмон*” тарзида таржима қилинган. “Чакмон – одатда, жун матодан тикиладиган эркакча узун тўн”⁷. Таржимада चकमान [chakman] сўзи транслитерация қилиниб, матн ичида ҳам, матн остида ҳам изоҳ берилган. *चकमान – मर्दाना ऊनी या सूती चोगा* [chakman-mardana uni ya suti cho'g'a], яъни *пахта ёки жун матодан тикилган тўн*. चोगा [cho'g'a] сўзи Ҳиндий тилига туркий тиллардан ўзлашган бўлиб, “*туя терисидан тайёрланган халат*”⁸ маъносини билдиради. Матн остида *чакмон* сўзининг изоҳи берилган. Пиримкул Қодировнинг “Юлдузли тунлар” романи таржимасида ҳам “чакмон”⁹ сўзи учраган бўлиб, мазкур таржимада “чакмон” сўзига куйидагича изоҳ берган: *चकमान – मोटे ऊन का बना चोगा*¹⁰ [chakman-mo'te un ka bana cho'g'a], яъни *чакмон – туя терисидан тайёрланган, қалин тўн*. Бу изоҳ ҳам ўринлидир.

Таржимада *пўстин* ва *бўрк* сўзларига эътибор қаратадиган бўлсак, бир қанча ўринларда *сувсар пўстин – खालों के कोट* [khalo'n ke ko't], яъни *мўйнали пальто, олтин ранг сувсар бўрк – लोमड़ी की पूंछों से सजी स्टेपी कनटोपी* [lo'mri ki puncho'n se saz stepi kantopi] *тулки мўйнаси билан безатилган қулоқли қалпоқ* тарзида таржима қилинган.

“Пўстин мўйнали ошланган теридан тикилган узун иссиқ устки кишлоқ кийим”¹¹. कोट [kot] инглиз тилидан ўзлашган сўз бўлиб,

¹ Хинди-русский словарь. В двух томах, 1-том. / Бархударов А. С., Бескровный В. М. и под ред. В. М. Бескровный. – М.: Советская энциклопедия, 1972. – С. 654.

² Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 1-жилд. / Ақобиров С. Ф., Аликулов Т. А., Маъруфов З. М. ва Маъруфов М. таҳрири остида. – М.: Рус тили, 1981. 214-б.

³ Хинди-русский словарь. В двух томах, 1-том. / Бархударов А. С., Бескровный В. М. и под ред. В. М. Бескровный. – М.: Советская энциклопедия, 1972. – С. 124.

⁴ Ёқубов О. Улуғбек хазинаси. – Т.: Ғ.Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1994. 192-б.

⁵ उत्तूग बेक की धरोहर (अनुवादक – सुधीर कुमार माथुर), रादुगा प्रकाशन, ताशकन्द १९८३ प. 222

⁶ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 1-жилд. / Ақобиров С. Ф., Аликулов Т. А., Маъруфов З. М. ва М. Маъруфов таҳрири остида. – М.: Рус тили, 1981. 164-б.

⁷ Ўша манба. 350-б.

⁸ Хинди-русский словарь. В двух томах. 1-том. / Бархударов А. С., Бескровный В. М. и под ред. В. М. Бескровный. – М.: Советская энциклопедия, 1972. – С. 550.

⁹ Қодиров П. Юлдузли тунлар. – Т.: Шарқ, 2009. 11-б.

¹⁰ बाबूर (अनुवादक – सुधीर कुमार माथुर), रादुगा प्रकाशन, मास्को १९८८. १४.प

¹¹ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 1-жилд. / Ақобиров С. Ф., Аликулов Т. А., Маъруфов З. М. ва М. Маъруфов таҳрири остида. – М.: Рус тили, 1981. 610-б.

“пальто” деган маънони билдиради. **खाल के कोट** [khal ke kot] калка усулида таржима қилинган бўлиб, айнан *пўстин* сўзини изоҳлай олса-да, бу ерда услуб бузилганлигига гувоҳ бўлишимиз мумкин. Ҳиндий тилига форс тилидан ўзлашган **पोस्तीन** [po‘stin] сўзи мавжуд бўлиб, у айнан *пўстин* сўзига мосдир деб ўйлаймиз. Чунки асарда XV–XVI асрларда бўлиб ўтган воқеа-ходисалар тасвирланган. Ҳиндий тилига эса инглизча сўзларнинг ўзлашиши XIX асрнинг 2-ярмида инглизлар бостириб келгандан сўнг ўзлашган.

“Тарихий мавзудаги асарлар таржимасида ўша замонга мос келмайдиган сўзларни ишлатишдан эҳтиёт бўлиш керак. Замонавий, ҳатто, кейинги даврда пайдо бўлган сўз ва тушунчаларни қўллаш ҳам тарихий ҳақиқатнинг бузилишига сабаб бўлади. Шу билан бирга, асарнинг ўтмишга дахлдорлигини билдириб юриш учун муайян даражада архаик сўзлардан ҳам фойдаланиш жоиз”¹.

Мирзо Улуғбек юрагида кўтарилган алам-ли туғённи ичига ютиб, Муҳаммад Хисравнинг уст-бошига разм солди. Хोजа эгнига эскироқ қора чакмон, оёғида қизил чармдан *эскироқ маҳси*, бошида одми салла эди (123).

उलूग बेक ने अपने सहयात्री के कमड़ों पर नजर डाली: पुराना काला चकमान, सादा अमामा, पैरों में फटे हुए **बालायी जूते** (147)

Ушбу жумладаги “маҳси” сўзи **बालायी जूते** [balayi jute] тарзида таржима қилинган. Сўзма-сўз таржимаси *қўнжи узун оёқ кийим*. Таржимон бу ерда эквивалентликка эришишга ҳаракат қилган. Аммо китобхон учун *маҳси* шунчаки оддий қўнжи узун оёқ кийим тарзида ифодаланган. “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”да *маҳси*² – *узун қўнжли, пошнаси, таг чарми юмшоқ ковуш ёки калии билан кийилдиган миллий оёқ кийим* деб изоҳланган. Демак, *маҳси* миллий хос сўз ҳисобланади. Аммо таржимада миллийлик акс эттирилмаган.

Баъзи ўринларда эса “маҳси” сўзи матн остида қуйидагича изоҳ бериб таржима қилинган. **महसी – मुलायम चमड़े के मोजेदार जूते।** сўзма-сўз таржимаси *юмшоқ чармли қўнжи узун оёқ кийим*. Бу изоҳ *маҳси* сўзига аниқлик киритиб ўтган.

Бир қанча ўринларда *кавуш* сўзини **बालायी जूते** [balayi jute], яъни “қўнжи узун оёқ кийим” тарзида ифодаланганлигининг гувоҳи бўлдик. “Кавуш чармдан ва одатда маҳси билан кийилдиган оёқ кийимдир”.³ Бундан ташқари, *кавуш*нинг қўнжи ҳам узун бўлмайди. Демак, **बालायी जूते** [balayi jute] *кавуш* сўзини ифодалай олмаган деб ҳисоблаймиз. Таржимага эътибор қаратадиган бўлсак, таржимон “маҳси” сўзини ҳам “кавуш” сўзини ҳам **बालायी जूते** [balayi jute] тарзида таржима қилганига гувоҳ бўлдик. *Кавуш* сўзини транслитерация усули билан матн остида **चमड़े से बना हुआ देशी जूता** [chamre se bna hua deshi juta] тарзида бериш ҳам мумкин эди, деб ўйлаймиз.

Таржимон асарнинг яна бир қанча жойларида келтирилган *жанда*, *кулоҳ*, *ридо*, *салла*, *зарбоф тўн* каби либос номларини тушириб қолдирган. Бу сўзларнинг айримлари Ҳиндий тилида мавжуд бўлиб, таржимон ушбу сўзларнинг муқобилини топиши, қолганларини транслитерация усули орқали таржима қилиши мумкин эди. Чунки, бу сўзлар тарихий-миллий сўзлар ҳисобланиб, тарихий асарлар таржимасида бундай сўзларнинг акс этиши муҳим аҳамият касб этади.

Юқоридаги мисолларни ўғиришда мутаржим: таржима тилида эквивалентини бериш, таржима тилида муқобил вариант билан ифодалаш ва транслитерация усуллари билан фойдаланганлигининг гувоҳи бўлдик.

¹ Очилов Е. Архаизм ва таржима. // Шарқ таржимашунослиги: Тарихи, ҳозирги куни ва келажаги. Илмий мақолалар тўплами. – Т.: ТошДШИ, 2014. 39-45-б.

² Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 1-жилд. / Ақобиров С. Ф., Алиқулов Т. А., Маъруфов З. М. ва М. Маъруфов таҳрири остида. – М.: Рус тили, 1981. 458-б.

³ Ўша манба. 357-б.